

КУБАНСЬКИЙ КРАЙ

Орган неперіодичний

II

В РАДІ

1930

2 Січня 1930.

Г.Ганько.

НА ШЛЯХУ ДО КАТАСТРОФИ.

У статті "До моменту", яка вміщена в ч.1 "К.К.", прийшли ми до висновку, що кінець більшовизму наближається. Шлях, яким московські диктатори йдуть, так чи інак, рано чи пізно, а приведе до економічної, а разом з нею й політичної катастрофи. І ніяким галасом про надзвичайні досягнення першого року п'ятилітки більшовики нікого не переконать, своїм галасом вони тільки себе заспокоюють.

Небували досягнення! Але яка ж ціна цим "досягненням", коли вони здобуваються за рахунок нищення народнього добробуту, загального зубожіння населення, збільшення армії безробітних? Що з того, що до капітального будівництва вкладаються величезні кошти, щоби розвивати в такий спосіб виробництво засобів продукції? Адже, це виробництво розвиватиметься, зрештою, в країні бідного населення, яке через надзвичайний фіскальний тиск держави з кожним днем все більше й більше убогіє. Чи не буде воно-це виробництво-подібним до машини, що працює порожнім ходом? Бо вироблені засоби виробництва нікому ж не будуть потрібні. Бо населення вцент спляндрованої країни не зможе ж їх не придбати, не використати. Що з того, що кількість виробів-припустім, більшовицькі відомости правдиві-збільшується на 50 % проти довоєнного рівня? Але коли якість вироблених продуктів в порівнянні з якістю їх колишньою-часів довоєнних-є значно нижчою, то чи не одержиться врешті з цих "досягнень" більшовицьких отой анекдотичний циганський шик? Та й що, нарешті, з того, що по всіх галузях економічного життя і плани виробляються, і контрольні цифри встановлюються і "досягнення" перевіряються? Адже, коли на найголодніших місцях господарчого будівництва ці плани не виконані, во-

ни мало варті, вони ні до-чого. А так у дійсности й є-більшовикам не пощастило зменшити собівартість продуктів до рівня, планом зазначеного /замість 7 % - 2-3 %, по різних даних-ріжно/; продуктивність праці, як ми вже казали, не зростає, а падає; реальна заробітна платня теж не досягла норм, що планом намічені.

І про це все свідчать самі більшовики.

Та не забуваймо ще й про те, що статистика в ССРСР уже давно перебуває на послугах у влади; що там за основу статистичних відомостей береться не те, що є в дійсности, а те, що мусіло би бути; що там більш-менш незалежних статистиків не тільки зневажають, а й з праці знімають, обвинувачуючи їх у буржуазному збоченні /Громан/; що там економистам, що намагалися розвинути наукову працю й досліджувати явища такими, якими вони є в дійсности, затикають рота /Кондратьєв, Кон'юнктурний Інститут/.

Отже, дійсність у ССРСР значно гірша, ніж про це кажуть зфальшовані й підтасовані цифри. Про цю дійсність нам говорять жадливі листи від наших рідних та близьких. Говорить про неї й той рух колоністів: німців, шведів, греків, чехів, що зриваються з насиджених місць, забігають продавати свої господарства й тікають світ-за-очі.

Більшовики заваялися здійснити соціалізм за час, який їхньому ідеологові й вождеві Леніну навіть не снився. Ленін все ж вважав, що для перебудови капіталістичного ладу потрібно принаймні яких 100-200 років. Його наслідувачі обіцяють це зробити що-найбільше в 15 років, а де-хто з їх навіть заговняє, що й 7-8 років вистачить.

Сперечатися з примеленкуватими будівничими нового ладу чи заперечувати їхнім нісенитницям не має рації. Останні висовуються для того, щоби виправдати все те, що творить влада, щоби підбадьорити партійців, що духом підупали, щоб мати, нарешті, змогу як найдовше тримати в своїх руках владу.

Ще не так давно й серед більшовиків можна було почути голоси, що відверто висміювали навіть трохи довші терміни, які правляча "годовка" для здійснення соціалізму встановлювала. Один із совітських економістів 1 1/2 роки тому, міркуючи над поставленими в п'ятилітньому плані темпами

просту промисловості в 18 % /Тепер вважається, що це мало, й підганяють аж до 30 %/писав: -"За яких-будь 15-20 років людство розгорнутим фронтом, у "планетарному масштабі" підійде до здійснення вільного комунізму. Значить не тільки наші діти, але де-хто й з нас, стариків, сподобиться своїми побачити стрибок із царства необхідності до царства свободи, що призвістив Енгельс, і на порозі крематорія від щирого серця зможуть промовити "нині відпускаєш!". /Базаров. О перспективах хозяйственного і культурного розвитку. "Економ. Оббар." ч.6.1928/. Базаров підсміювався. Він вважав, що для здійснення соціалізму потрібне ще й культурне переродження людства, чого досягти за такий короткий час не дасться.

Тепер дурниці більшовицькі на-кпи брати не можна. Тепер усі повинні або вихрляти плани Сталіна, Кжижановського та інших або мовчати. Це яскраво показала нам капітуляція правої опозиції. Через що, справді, вклонилися Сталіну Риков, Томський та Бухарін? А певно не через те, що переконалися в правильності сталіновської лінії. Ні, вони поступилися через те, що в Сталіна є хай і божевільне, а все ж непохитне бажання здійснити соціалізм. У правих такої непохитності не було, - у них не було навіть виробленої програму. Вони лише бажали, щоби були скасовані "надзвичайні заходи", при допомозі яких у селян забиралися "лишки хлібних продуктів". Вони, звичайно, добре бачили небезпеку війни влади з селом і хотіли уникнути цієї небезпеки шляхом послаблення "натиску на глотай". А своєї позитивної програму вони не мали. Так, вони не мали віри в "небувалі досягнення", не покладалися на сили партії, не вірили, що партія зможе перебороти труднощі, які стоять на шляху до соціалізму.

Безумовно, права опозиція мала рацію, а широкі верстви населення ССРСР поділяли її думки. Але відсутність своєї чисто позитивної програму привела вождів прабої опозиції так швидко й так ганебно до капітуляції.

Нема нічого дивного. Бо позитивний програм господарчого будівництва можна побудувати лише відкинувши більшовизм у цілому й остаточно.

А хто це може зробити?

Ми не припускаємо, щоб між комуністами знай-

шлися люди, що здібні були б скинути правячу "головку": Сталіна та компанію, що перевели б те, що перевела у свій час - 135 років тому - група французьких якобинців, які усунули диктатуру Робеспера. /Цей поворотний пункт в історії Великої французької революції відомий під назвою "Термідора". У можливість цього ми не віримо. По-перше, французькі якобинці пішли на термідор, бо для них особисто це був єдиний вихід. Їм загрожувала гільотина, якою Робеспер боровся з своїми ворогами. Сталін з опозиціонерами бореться в інший спосіб. Терор, чека, розстріли ним призначені для маси населення. Своїх однопартійців він скидає з посад, виражає закордон, у Туркестан, на Сибір. Але він і назад у партію їх приймає, коли вони покаяться та гріхи свої спокують /Зиновєв, Каменєв/. Отже, Сталін користується, як влучно сказав Мілюков, "сухою гільотиною". Але саме ця "суха гільотина" має те значіння, що вона стримує від одвертих виступів навіть найзавзятіших із опозиціонерів. По-друге, може й справді має рацію припущення, що всі ці опозиціонери велики боягузи, люди, нездібні на чин, на сміливий крок, на який зважилися 9 термідора французькі якобинці. По-третє, може й справді лідери і правої і лівої опозиції свідомо не хотять повставати проти Сталіна, бо вони, як каже російський с.-д. Абрамович, добре вивчили історію французької революції і знають, що за термідором ішов там Брюмер-диктатура Бонапарта. А цього вони бояться і тому погоджуються залізатися вкупі з Сталініми, щоби все ж узяти участь хай і в божевільних спробах здійснити соціалізм.

У кожному разі - терміни для термідора вже минули, їх прогавили - Троцького, цього вождя червоної армії й товариша Леніна, вивезено до Царьгороду і він там пише свої спогади; Риков, Томський та Бухарін на останньому з'їзді ВЦК'а покаялися й заявили про свою готовність "повести рішучу боротьбу супроти всіх ухильників від генеральної лінії партії, а насамперед проти правого ухилу та примиренства".

Не віримо ми і в те, що більшовизм може бути подоланий зусиллями організованого класу чи взагалі організованого в боротьбі проти влади насе-

пільних сил не можлива. Коли б там могли існувати вільні суспільні організації, як це є в країнах Західної Європи, більшовизм не протримався б 12 років. Лише повна відсутність організованого опору з боку населення й дала можливість більшовикам-зрештою невеликій групі демагогів і авантюристів-захопити владу.

Залишається третя можливість краху більшовиків: це-державна катастрофа, розклад і розпад державних сил, що досі з'єднують ССРСР. З одного боку до цього веде економічна катастрофа, що насувається, озлоблення й стихійні виступи населення проти влади. З другого-розклад правлячої партії, що хоч і поволі, а все ж знесилюється, дрібна внутрішня боротьба в лавах цієї партії, зневір'я, нарешті-втома. До державної катастрофи веде і зріст відосередніх сил Совітського Союзу, зріст національної активності серед поневолених народів, стремління позбутися накинutoї їм чужої московської влади, яка дає тільки руїну та зубожіння.

Ми вже були свідками катастрофи державного організму. Так завалилася в 1917 році царська Росія-цей колос на глиняних ногах.

Через те, що серед російського суспільства не знайшлося тоді зорганізованих сил, які могли би прийняти в свої руки спадщину від царя, більшовики змогли не тільки захопити владу, а й закріпитися. Хто прийде на зміну їм у Росії -чи Мілюков, чи Керенський чи царь Кирило-невідомо, та нас це й мало мусить обходити. Для нас тепер головне не забувати про неминучість державної катастрофи ССРСР та мати на увазі, що ця катастрофа розвяже остаточно пута, якими повязані були з Москвою інші-не російського походження народи.

Катастрофа царської Росії 1917 року розв'язала національні сили, пробудила національну енергію поневолених народів. Нова катастрофа має дати остаточно завершення цьому процесові, має привести до осягнення національних ідеалів, має спричинитися до створення на руїнах великої території народів Сходу Європи -ССРСР- вобідних і незалежних держав.

6.0 - ко.

САМООЗНАЧЕННЯ АЖ ДО... ВИСЕЛЕННЯ.

На папері-Союз СРСР. В дійсності-єдина неділима поліційна держава з центром у Москві та з диктатором Сталіним у Кремлі. На папері самоозначення народів, що входять у СРСР, широкі можливості культурно-національного розвитку й піднесення національної свідомості. В дійсності духовне пригнічення підбитих народів, втиснення національного розвитку в рямці єдино-спасеного світогляду по Леніну, фізичне нищення культурно-національних діячів. На папері самоозначення аж до відділення. В дійсності тюрма народів, самоозначення аж до... виселення.

Яскравий приклад недоля невеличкого інгермандланського народу фінського походження, що живе навколо Ленінграду. Знущання московських мовновладців над цим народом дійшло до того, що, як ми про це довідуємося з фінляндських часописів, по к и щ о 20.000 /! / інгермандланців виселено до Архангельської губернії... Мають ще виселити 100.000-душ. Себ-то майже цілий цей невеличкий, тихий, роботящий, чесний народ.

За що? За спротив колективізації-дається пояснення.

Не хотять інгермандланці колективізуватися, не хотять вони йти до комуністичного раю, куди їх тягнуть живосилом московські комуністи, і вирішено виселити їх, знищити їхні господарства, знищити й самих інгермандланців-уже не духовно, а фізично-зняти з рідної землі, з рідних насиджених місць і переселити до тундр Архангельської губернії.

Так, як колись за панщини цілі села переганялися панами в нові краї.

Дійсно, мав рацію Достоевський, коли казав, що Росія-країна необмежених можливостей. Хто би думав, що часи панщини повернуться у другій чверті 20 століття! Дійсно, необмежені й неочікувані можливості!

Але за панщини був усе ж пан - поміщик, який хоч с'як-так турбувався про добробут своїх кріпаків. Сучасному поміщикові-московській комуністичній партії до новітніх кріпаків-селян нема діла.

Хай гинуть, як "класові вороги"!

Шаліють московські дикуни! І знущатимуться вони над "інородцями" доти, доки самобрзначення-по московській формулі-аж до виселення, аж до знищення не обернеться знову в гасло самоозначення аж до відділення, аж до визволення з московської неволі.

Ю.Леглеч.

АРЕШТИ НА УКРАЇНІ.

Де-кілька місяців тому дійшли з України чутки про те, що там арештовано визначних українських культурно-національних діячів. А 21 листопаду в більшовицьких часописах з'явилось і офіційне повідомлення, підписане начальником Д.П.У. /колишнього чека/ Баліцкім про "відкриття контр-революційної організації на Україні". У цьому повідомленні так зазначається завдання організації-"відновити капіталістичний лад, повернути поміщиків та поневолити робітників та селян України". Ця організація, що носила назву "Спілка Визволення України", як каже обвинувачення, "мала найщільніший зв'язок із петлюрівським центром, що перебуває на службі в польських поміщиків та капіталістів і веє себе "Урядом У.Н.Р."

Заарештовані: член Всеукраїнської Академії Наук професор С.О.Єфремов, керовник української автокефальної церкви В.М.Чехівський, професор Київського І.Н.О., науковий співробітник В.У.А.Н. -О.Ю. Гермайзе, проф. В.Ф.Дурдуковський та багато інших, яких імена повідомлення Д.П.У. не наводить.

Обвинуваченням закидається підготовка антибільшовицького перевороту, терористичні виступи, державна зрада на користь сусідніх держав. "Справу про учасників цієї контр-революційної організації найближчим часом розгляне Найвищий Суд УССР". Так закінчується повідомлення Д.П.У.

Одночасно з цим повідомленням у совітській пресі розпочалася величезна кампанія проти арештованих. І не лише в пресі. Переводиться мобілізація цілої, так званої совітської суспільності.

що має вивести ринку окуп - боргам пролетар

ріату", "запроданням чужоземного імперіалізму", "недобиткам української буржуазії" і т.д. і т.п. Виступають академики, професори, журналісти, письменники й актори - по одинці і в імені організацій. Улаштовуються мітинги студентів, робітників, службовиків, червоноармейців. Засилаються привіти Д.П.У., цьому "wartовому революції", "дитині жовтня", закликаючи його збільшити класову чуйність по всіх ділянках соціалістичного будівництва, ще певніше стежити за класовим ворогом, ще твердіше й непохитніше боротися й нищити різні контр-революційні прояви.

У відповідь на арешти відомих і заслужених українських діячів українські студенти у Львові влаштовують демонстрацію перед совітським консулятом, а українська парламентарна репрезентація у Варшаві виносить революцію, протестуючи перед цілим культурним світом "проти цього комуністичного наступу на українське національне життя й з'окрема проти червоного терору, що нищить провідні кадри української нації".

Знову на шпальтах більшовицької преси з'являється низка виступів, резолюцій, заяв із протестами на цей раз проти "ундівецько-польських фашистів", "запроданців Пiлсудського", "льокаїв польської буржуазії".

Так, об'єктивно, виявляється перебіг подій.

Треба ще додати, що по тих відомостях, які ми маємо, заарештованих у Києві, Житомирі, Вінниці й по інших містах України нараховується тисячами; що серед них багато представників інтелігенції, робітників і селян, що багатьох із них уже навіть і відправлено на заслання, що недавно тільки в Кубані на Содовки вивезено 30 вагонів арештованих.

Ми повинні з'ясувати собі, що там власне діється, та поміркувати над тим, чим викликана ця нова хвиля червоного терору. Але насамперед ми мусимо мати на увазі дві обставини. Перша - подані Д.П.У. імена заарештованих кажуть нам про те, що це є чергова, замірена в грандіозному масштабі, провокація московської влади. В цьому переконує нас той факт, що заарештовані виключно культурні діячі, що стояли далеко від будь-якої політичної праці. Вся ця історія з "контр-революційною організацією СВУ" на чолі якої були то стояли

на наше глибоке переконання арештовани

ка московської влади, яка створена для того, щоби підтасувати для заарештованих найсильніше обвинувачення - в державній зраді. Це просто кидається в очі. Справді, в повідомленню Д.П.У. заарештованим закидається зносини з повстанськими отаманами - Зелений, Ангел, Лозовик, Гаєвий і інші. Зносини, які ніби мали заарештовані ще під час "громадянської" війни. Що цей закид притягнуто до обвинувачення без найменших підстав, це видно хоч би й з того, що де-які з цих отаманів / напр., Ангел / діяли й вели боротьбу проти Деникіна.

Друге-і це має бути цілком ясным для кожного, хто хоч трохи знайомий з умовами совітського побуту, - вся ця кампанія совітської суспільности, всі ці виступи в пресі, на зборах із катедри, виступи різних осіб і організацій, що заявляють свій протест проти "Єфремовщини", що засилають привіти Д.П.У., що співають хвалебні гімни московській владі, все це-тех у грандіозному масштабі переведене інсценування "всенароднього обурення". Переведене по наказу з Москви, з Кремля, під загрозою "вірного вартового революції" Д.П.У.

Хіба можна, знаючи умови життя в московському ярмі, повірити, що всі ці виступи були дійсно продиктовані справжнім обуренням та справжньою радістю з приводу "відкриття контр-революційної змови"? Одні йдуть і заявляють "страха ради іудейського", боячися за власну шкуру, щоб і їх, часом, не було прираховано чекістами до "петлюрівських недобитків"; другі сподівалися, що вислухаться перед тими, хто має тепер владу, в умовах більшовицького закріпачення люди загубили і сумління і честь: затуркані, перелякані, вони здатні цілувати руку, що на них замахується.

На весь цей репет у більшовицькій пресі, на всі ці заяви і привіти Д.П.У. ми повинні дивитись, як на добре розмірковані кроки московської влади, що переслідує свою мету.

І це ми маємо з'ясувати й зрозуміти, щоби дати вірну оцінку тим подіям, які на Україні відбуваються.

Арешти культурних діячів українських - це означає, загалом беручи, новий наступ Москви на українську національну ідею. Московська влада хоче вдарити по тому, що для кожного народу

© найсильнішим, а саме - по національній ідеї

турі, по національній релігії. Москві треба фізично знищити носіїв національної ідеї, тих, хто на протязі 10 років московського панування стояв на сторожі здобутків відродження українського народу. І цей новий наступ розпочався тоді, коли ціла більшовицька політика веде СРСР до нової ще небувалої економічної і політичної катастрофи. На Україні найбільше "вузьких місць" для більшовицьких планів. Тут найсильнішим є "глитай", як називають більшовики хліборобів - добрих господарів, знищити якого завзялася московська влада. Тут вона може чекати найбільшого спротиву для колективізації - бо український хлібороб по природі своїй завше був господарем індивідуальним. Та й не де, а на Україні, в українських хліборобів, найбільше є добра, якого московська влада потребує, - найбільше отих "хлібних лишків", які треба загарбати, щоб вивезти їх до Москви, до Ленінграду, до себе в Росію, щоби було чим годувати своє населення та заспокоювати російських робітників. Нарешті - тут, на Україні, живе народ, що вже прокинувся від сну національного, що повстає й хочі здійснити своє право на незалежність.

Це все знає московська влада. І вона хоче попередити події.

Москва наперед хоче знайти винуватців за майбутню невдачу своїх експериментів. І весь цей галас у пресі робиться для того, щоби підготувати суспільну опінію - і більшовикам все ж доводиться з нею рахуватися, підготувати до того, щоби сказати - ось хто стояв на дорозі, ось хто заважав, ось хто шкодив та не дав нам ошастливити вас комуною!

Це одне завдання, яке ставить собі більшовицька влада. Друге - знищити українську інтелігенцію, розчавучити національних провідників українського народу, щоби обезголовити його і знесилити. Це ще одна спроба задушити прояви незалежної, вільної української думки, щоби мати вільну руку та щоби сильніше й енергичніше продовжувати матеріальний і моральний визиск українського народу.

Це ті свідомі завдання московської влади, завдання, які вона і до цього часу й не без ус-

Але є й інший бік справи. Ці арешти переко-
нують нас у тім, що більшовицька політика на
Україні зайшла в суточки. Московська влада опи-
нилася віч-на віч із цілим народом українським,
що не приймає ні її, ні її планів, і тепер шу-
кає того "крайнього", на кому можна було би помсти-
тись. З таким верогом, як цілий народ, боротися
тяжко, неможливо, і дикунська московська влада ви-
хвачує нещасних культурників, учених і профе-
сорів, щоби на них виявити свою безсилу злобу.

І дивна річ - з одного боку заарештовані - це
"купка петлюрівців", "хменька авантюриків", яким
місце "на смітнику історії /Чубарь/ ; і з другого
на протязі 3 тижнів - і в пресі, й на зібран-
нях і на засіданнях ЦК'а тільки й мови, що про
"роzkрите гніздо контр-революції".

Во справа, розуміється, не в Єфремові, Чехов-
ському й інших, що стали новими жертвами в бо-
ротьбі народу українського за свою держав-
ність; їхня роля, їхня участь у цій боротьбі
лише та, що вони чесно і з гідністю носили зван-
ня українських культурних діячів, що вони і в
страшних умовах більшовизму спромоглися бути
світочами українського національного відроджен-
ня.

Так, справа не в них. Справа в українській
національній ідеї, що охоплює не "купку авантур-
ників", а цілий 40-мільйонний народ українській.
Вона, ця ідея, набирає все більшої й більшої си-
ли та могутности. І проти неї, ми повторюємо, Мо-
сква й повела наступ, почала свій останній бій.
Але національна ідея, ідея визволення, висока ідея.
І "чим вища ідея, тим завятіше бій проти неї, але
тим солодша й краща буде перемога".

Арешти на Україні викликали цілком зрозумі-
ле зворушення серед українців. І на еміграції й
на українських землях, де є можливим свобідно
висловити своє обурення, свій протест.

Ми вже згадали про протести галицьких укра-
їнців. Подібними протестами переповнена тепер
уся вільна українська преса. Розуміється, що за-
арештованим ці протести не поможуть. Але вони

мають інше значення. Вони й протестує, є по

ше, голосом природнього обурення кожного українця проти того, що чинить на Україні московська окупанська влада. Вони, ці протести, мають повернути увагу цілого культурного світу до української справи, до боротьби, що її веде український народ за своє визволення. Вони мають заманіфестувати духовну соборність українського народу, де б він не перебував, духовну єдність цілої української національної думки. Вони, нарешті, мають дійти й до українського народу, що стогне в московській неволі, і придати йому сили та бадьорости в його тяжкій долі й боротьбі, а тим, ящасним заарештованим, протести мають показати, що весь український народ, коли він тільки може виявити свою думку, морально їх, цих нових мучеників, підтримує.

Саврадим.

У НАШІЙ СТАНИЦІ .

У
ГІСТЬ.

Прийшов додому, а дома гість.

У нашій станиці Гордія Дороша прозвали "Філософом". / Хоч кума моя, Надія Ткачева, частенько каже: - "Та який же з Гордія Зіновича філософ, коли він і горілку глушить і без душаків не ступить!" / А мабуть він уже коло шестидесяти пасок ізгаїв...

А живе Дорош аж під горами. - "Чи не добречко! У лісі й при воді... Живе собі, як у раю!" - Кажуть зарічанці.

Ще Гордіїв батько наглядів був місце подалі від шляху та гомону людського, узяв собі "план", прикупив до нього ще три та й обгородивсь. / Колись козакам плани давали чималенькі і в Дороша з чотирьох планів вийшло дворище хоч куди. / А зарічанці хіба ж так над Дорошом підсміювалися, що він аж під горами осівся. - "У таке-казали-бескеття заліз, що не пройти тобі-не проїхати, та ні лошаги, ні теляги, ні підсвинка від

звіра не встерезеш!" - А як насадив він сад та діждав, що не одну сотню став уторговувати за яблука, за баргамоти та за виноград, зарічанці іншої заспівали, почали вигукувати: - "Ач, сова душа, який куток захватив! А раїни он - ба які, идолова віра, викохав, аж до неба!" /Неначе й забули, що Дорош узяв від громади тільки один план, а три хай і за шапку сухарів - за свої придбав /. Та так вигукували - вигукували, а Шкрябко - писар них - них пахне шмаленим та до Дороша: - "Дайте сто рублів, так найду вам такий циркуляр, що всім заціпить". -А той і скрутив йому три пальці.

Дорош обсадив своє дворище в два ряди та ще й густенько кблочною окацією. Що -року він окацію підрізував, а вона гнала гілля не догори, а в боки, і, а часом, круг дворища вироста така "жива ліса", що й заїць крізь неї не пролізе. /У зарічанців і тепер заїці й капусту їдять і кору на деревах обгризають, а в Дороша все цілісіньке/. А гавкуни своєї правили: -"Бач! Бач обгородився! Приговор на вражбого сина! На Амур його!" - І напосіли на Дороша, як на злодія якого, - "громадську, бач, землю загарбав". А в Шкрябка аж долоня засвербіла. Він до Дороша вдруге: - "Дайте п'ятдесят рублів: двадцять мені, тридцять отаманові, бо як пошкодуєте, такий циркуляр одкопаю, що одріжуть од вашого паю десятину з гаком". -/Тоді не декрети, а циркуляри в печінках сиділи/. Дорош і насварився на нього цілком. -"А так ти, скупердяго, так? З тобою по-доброму, а ти оце так? Так тепер же начувайся, таке тобі востругну, що знатимеш!" -Та й завзявся. Завзявся й завзявся... Ще й отамана настренчив...

І наша станиця не лучча! І в нашій станиці горланів, що перервуться та вигукуватимуть, що їм загадають, хоч греблю гати! Шкрябко й підказав: -"Кричіть "роцу"! "Роцу" кричіть!" - Гавкуни й підняли: -"Роцу" нам! "Роцу" нам!"Ро-ро-роцу"! -І догавкалися, що було постановлено одвести під "роцу" чагарник від Хрестатого колодязя-по річці-по річці-аж до Нехтянки, пустивши коло Дорошового дворища вуличку, аби розминутись. І аж за животи гавкуни ханались, аж качалися, підписуючи приговор. -"Та вже ж і Шкрябков наш Шкрябко! І вигав-

А ми зуміли, що м воно за "роцу" - А Шкрябко дав!

ще й приказував: - "Цілий вік, собака печінка, житиме з вовками! Тепер, бісова кожа, знатиме! І діти й онуки клястимуть анахтему, грець би його взяв!"

За "роцю" не дуже й доглядали, а все ж разів скільки її чистили, а де-більшеньки дубки й підчухрували. /Як хто було прошпетиться, не в холодну сажали, а гнали або колючки сапати або в "роцю"-підчухруй!/ І за яких двадцять п'ять-тридцять років із колишнього чагарнику, де було й путньої лати не вирубаєш, виросла хіба ж така діброва! /Як скинули царя-та стали докопуватися, "хто ми" та якої ми нації, "роцю" назвали "Шевченківським газем"/.

Отак утворювався той Дорошів "рай".

Дороші живуть на батьківському дворіщі, як на хуторі. Життя на одшібі, "з вовками" позначилось і на Гордійовій вдачі і на вдачі його дружини: обоє вони неначе трохи вовкуваті. /А може і в батьків пішли: Гордійів батько був же такий, що не він до людей, не люди до нього, хіба що на Спасу гукне кого меду попоїсти, а тєсть-Панас Бурнус-літ із тридцять прожив безлюдьком у горах на плантації/.

Дороші живуть, не знаючи злиднів. Що дав Гордійові Бурнус за дочкою, того ніхто не знає, але великого, чи не найбільшого в нашій станиці дому, що він на зятевому дворіщі поставив, не сховаєш.

А до війни Дороші чи й знали, що то є журба. Ні, вони добре знали, що то є журба, але не як подружжя і не як батько-мати, а як громадяни. Як громадяни, вони обоє сумували: вона тихо, а він лаючи в-душу та в-віру. /-"Підождіть, підождіть, сової душі барбари, ось як за лшні ми візьмемося!"-Нахвалявся було Дорош за старого режиму/.

Він колись отаманував і був попечителем школи. Отаманував недовго. Якось розказував через що отаманувати покинув.

- "Сиджу-каже-у"присутвії", коли це-дзелень-дзелень... а по хвилі-тррр... Чую: -"Атаман! Дашадей!"-Зирк у вікно-хорунжий... молодесенький, а на ньому все новісіньке... видно, шпеник, тільки вчора надів погони. А діжурний: -"Пожалуйте, ваше благородіє, в"присутвіє"! " -Зскочив із тарантаса й біжить... Рвонув двері і влетів...-"Ти атаман? Пачему ти на крильце мєня не встретіл,

а? Ти, туди-разтуди, не знаєш своєї обов'язності?"
-Та ще з таким девізом! - Ну, що-думаю-з жевки-
ком робити? по писку? А він же... тільки-тільки
під носом позначилося... - "Та ви, кажу, ваше
благородіє, легше на поворотах! не той... не ду-
хе! Еге-ге... і не "тикайте" й не лайтеся, бо я не
лакуз ваш, а станишний, та ще й старіший за вас!
У мене, кажу, "на крильце" діжурний стовбичить...
Та вам чого, питаю, коней? Сядьте та посидьте, ко-
ні в мент!" - Як не закричить: - "Мед-чать! Не реза-
судать! Кек стеїш? с кем ти геваріш?" - І аж під-
окочив... Хіба тьопнуть-думаю-барбара, щоб тут
"кекнув" і не встав? Та здержався... - "А ви-ка-
ху-знаєте, ваше благородіє, що "по положенію" ста-
нишний має права хорунжого, га? А оцю мою китицю
ви бачите?" - Чую задзеленчало. - "Діжурний!" - Вбіг
діжурний. - "Булаву!" - Подав мені булаву... Як не
махну я булавою, показуючи хорунжому на двері...
- "Проведи, кажу, їх благородіє до тарантасу!" - Зчу-
ливсь, як той цуцик, та задки-задки та з "присут-
вія"... А я на другий тарантас та в Славянську
до отамана "отдела"... - "Так і так ваше високо-
благородіє, не хочу отаманувати, годі!" - "Ну, ма-
ло що! Молодий він, той хорунжий Головка, гаря-
чий"... - "Ні-ні, кажу, ваше високоблагородіє, пу-
стять"... - "Не разговарівай!" - Ти й такий, і сякий
і он який... - Вихваляє... - "І гамазей у тебе повний,
і коваки справні, і Красну вулицю висипав і те й
се"... - "Так нехай же-кажу-хоч признається, що не
по-людському повівся! У його-кажу-ще й молоко
на губах не обсохло, а він бач який-уже мати-пе-
ре-мати!"... - Як не скипить: - "Молчать! Разве мо-
жет хорунжий перед нижнім чином ізвиняться?!" -
- "Та мені-кажу-від його благородія хорунжого Го-
ловка нічого сінько не треба, я з ним дітей не
хреститиму, та коли він мене матками частував,
то це вже, ваше високоблагородіє, вибачьте"...
- Як не вивіриться, як не тупне, як не крикне: - "Не
развасудать! С кем ти говоріш?" - "Еге-ге, думаю, та
ви всі, барбари, однакові!" - "Щасливо ж, кажу, заста-
ватися!" - Круть та й пішов... - А приїхавши додому,
вібрав "дідів" та й розказав їм про цю притичи-
ну... - "Та хіба ж це-кажуть-первина? І охота вам
хлопотатись!" - "Ні, кажу, пустять! Так воми мені,
барбари дозволили, що не то що отаманувати, а ко-
ли б що-що або-або-що, то й з козаків випишуть, а

не то-що. Я-кажу-й своїх хлопців лаштувався виводити в люди, а це як роздививсь... та Бог з ними, з тими школами, це як вийдуть-кажу-й з моїх хлопців такі "благородія", як його "благородіє" хорунжий Головка"... - Та спасибі їм, пустили"...

Ця пригода так Дороша вразила, що він як побаче було козацького офіцера, так аж затіпається. Та через цю ж пригоду нещасливу й діти його не поїхали далі вчитися. /Чи пожалкував Дорош коли-Небудь, що не повіз їх у школу до Катеринодару, хто-зна, але що в його на думі не було цілком спокійно, то це певно і може цим треба пояснити його "ненажерливість" на книжки. - "На книжки я ненажерливий! Хай діти читають, хай учаться, хай доходять!" - Казав він і все купував, купував книжки та гатив ними одну, другу й третю великі шахи/. А коли Дорошові доводили, що й між нашими офіцерами є люди, він, було, свої: - "Та де ви бачили? Усі однакові сінькі! Та покажіть мені такого, що не обмосковивсь, я йому в ноги поклонюсь!" - Але тоді легко було казати "покажіть"...

Коли Дорош попечителював, до нього всі вчителі горнулися. /То ж вони й "філософом" його прозвали/. Не одному з їх він і помагав: то найме було своїх дітей "підучувати", хоч вони й добре вчилися й що-року похвальні листи одержували, то до кого з конатих наб'ється кумом і тоді вже "на законній підставі" і вдягне було й обує хрещеника чи хрещеницю або й ще що вигідає, щоб його поміч учителя не вражала. А як приїхав до нас Ксютін Петро Іванович, він і сам заходився підучуватись/. Років із три підучувався, поки Ксютіна не заблестили. Загрився з священником, а той і написав щось жандармам, - жандарми приїхали, потрусили та й повізли бідного, - аж на Сибірі опинивсь/.

Та ціла революція відбулась у Дорошовій голві, коли в нашу станицю прибився Калістрат із "Кобзарем". Казав було: - "Сам прочитав, стара прочитала, разом прочитали і як полуда з очей спала!" - Але "Кобзарь" такого був накоїв, що Дорош і на вчителів став подавати косяки. А до цього спричинилася така пригода: купив він п'ятдесят "Кобзарів" і поніс їх у двокласову школу, де попечителював. А завідувачем був тоді Іван Іванович... який наш такий козак. Дорош до нього:

- "Оце вам "Кобзарі", роздайте їх старшеньким".
- А Іван Іванович: - "Чи не тю на вас, Гордію Зіновичу! Та хіба ж можна давати дітям хохдацькі книгі! Ви с ума сошли?" - Дорош поніс книжки в однокласову. А в однокласовій завідувачем був тех наш козак Ченчик Петро Петрович. Як побачив "Кобзарі" Петро Петрович, так аж присів... - "Та ви що-каже-за дурня мене вважате, що-лі? Я тружусь, просвещаю, я с більшим трудом достіг, що діти-науцілісь говоріть поцті правільно, а ви хотіте всьо іспортіть? да?" - Пішов Дорош у дівчаку, а Клавдія Петровна-сестра Петра Петровича-і рукамі замачала: - "Без разрешенія інспектора? Нет-нет, не могу, книгі малороссійскіе!" - "А, барррбарі!" - вилаявся Дорош та, сдівивши зуби, подався в городовицьку... А Ксютін, як побачив "Кобзарі", так аж підскочив. - "Благодарю, каже, благодарю вас, гаспадин Дорошев! Бальшую, бальшую радість ви доставілі ученикам. І в асобеннасті-каже-харашо, что книгі на їх радном язике. Замечательний бил челабек Шевченко, замечательний, і много он страдал за народ!" - Петро Іванович і роздав "Кобзарі" городовицьчатам. /А одного й собі взяв, бо в городовицькій школі було тільки сорок дев'ять школярів/. З того часу Дорош цурався всіх учителів, крім Ксютіна.

А коли приїхав до нас замість Ксютіна Джуренко Володимир Петрович, Дорош ще більше підучився. І підучився й усвідомився. Тоді ж то мидванадцять душ нас-вісім парубків та чотири дівчини-і "гарнізувались", як казав Ткач. /У Дорошів ми раз-у-раз збирались, а в станиці про нас казали, що ми-"шалапути"/.

У хаті в Дороша висить "Козак Мамай"-давній-предавній малюнок. Це змалку Дорош навчився Мамая змальовувати. /І добре таки змальовує/. Уміє він і вірші писати, хоч, правда, пише їх тільки тоді, коли йому замортить покепкувати з кого-небудь. /А Дорошові вірші, мабуть, добре дошкуляють, бо, наприклад, отець Яків не раз уже погрозував йому гарячою сковородою/.

А раз трохи-трохи він не вскочив у халепу з своїми віршами та з Мамаем. Це було ще за кадетів... Якось у неділю, після сходки, коли наші мудрачі підписали привовор про прийняття в

козаки якогось прибудного штабс-капітана, комусь із виборних і ядало показати тому капітанові малюнок. /Видно, хотів похвалитись, яких то капітан матиме станишників дотепних/. Картузник дивиться - Деникин з балабайкою, рот роззявив, - співає ніби генерал, - а під Деникиним написано:

"О, наш царь-дзвін,
Московський дзвін!

Коли-коли дзеленькне він?"

Це - вгорі. А низче Мамає причеплено: сидить козак Мамає біля кабіці, грає собі на бандурі та виспіває, а так недалеко коник стоїть осідла - ний. А під Мамаєм слова:

"У Кирпильях

Як свисне рак,

Ваш царь-дзвін бевкне хіба ж так!"

-А хто же єто такой художник? -Спитав картузник.

-Та це ж Дорош!-Похвалився виборний.-А як би ви-каже-знали, як він того довготелесого Врангеля був одчистив! Та ми кишки порвали!

-А-а...-Процідив капітан крізь зуби, та хвать із рук виборного малюнок.-Пасмотрім, каже, пасмотрім!

А днів за три-дзелень-дзелень... ціла ягряя картузників.-"Давай їм Дороша!"-Та добре, що під горами живе: як прочув, що лихо, то й дременув... І довелося старому в "зелених" пробувати місяців із сім, поки "доброволія" не втряслаь.

.....
Комунисти до Дороша не навідується. Не тому, що не з-руки їм, що далеко від шляху або - що ні, Ахвонька Партков аж плямкав, було, поховаючи по Дорошовому подвір'ї. Це-б, дім на сім кімнат, сад, пасіка, реманенту господарського чимало, жити б Ахвоньці-поживати! Та Партков був би й вирядив Дороша з його хати, як би не приїхав із Москви до Краснодару та не заїхав у нашу станицю колишній Дорошів приятель і вчитель, а теперішній член Контрольної Комісії В.К.П.Ксютін Петро Іванович. Партков і облигнувсь. Так комунисти й не встигли до-пуття погосподарювати. Тільки й того, що подушили бджіл та забрали мед /"для распределенія между трудящимися"/, та ще по наказу з Краснодару ревізували дві тисячі пудів табаку./ Після цього Дорош сказав:-"дурних нема", -а тепер у

нього на плантації і нікогісінько й нікогісінько, хіба що "зелені" мають там притулок/.

А все ж і Дороша лиха година не минула : і сам він стояв "під стаякою" та якось утрясся, Данила, сина його меншого, розстріляно разом із своїм батьком та найстаршим братом, а Артем-старший син - десь у Сербії шляхи трамбуй.

Але Дороша рідко можна бачити зачуреним. /Подійкують, що ночами він молиться, плаче та все кляне когось/. Ховав "філософ" своє горе!

У нашій станиці хто-хто, а сусідки "все знають". Дорошові сусідки найдокладніше можуть розказати, коли саме й як Дороші побралися, через що Панас Бурнус-заможний плантатор-оддав свою дочку за Гордія, чого Дорошиха рідко навідується в станицю, а коли й виткнеться з двору, то біжить не куди, а в гай до річки чи в гори. Та й багато де-чого сусідки можуть розказати, бо знають же "все чисто"...

-Із п'ятдесят їй, а вона, бач, хоч заміж!.. Волосся - чорне-чорне, а на виду...

-П'є щось!

-Авжеж п'є!

-Якийсь бальзам п'є!

-Та я своїми бачила, як вона на бальзам папороті збирала!

-Таківська!

-А що їй! Гріха не боїться і не говіє ж і не молиться!

-Та її вже треба оглашати!

-А чули? Вона в їх за богородицю!

-У кого?

-Та в кого ж, у шалапутів!

/А самі ж, як непереливки, як приспічить, не до кого кидаються, а до "Панасовни", до "Панасовночки"/.

А Дорошиха не папороті збирає в горах, а чебрець та інше пахуче зілля./Зімою вона зілля кладе в скриню, де лежить білизна, сорочки там то-що. Не раз казала, що ще бабуся її так учила/. І з папороті питва вона не п'є. А що не говіє-чистісінька правда, що правда то-правда. /Та може ще й простить її Бог!/.

У нашій станиці хоч яка таємниця-не тепер, так у четвер-а виявиться... Був у нас отець Лонгин. Уді-

весь / Узявем і з Росії приїхав. Рудий-рудий, а як

говорив було, то все слиною прискав. Наймички в його не жили. /Одна воронцівська дівчина побула щось із місяць і втопилася/. Пішла й Дорошиха до нього сповідається. /Християнка ж, не хто/.

-А ти чьм, мілая, грешна? Чьм красавіца, а? - Спитав її "батьшка".

Як опечена вискочила вона з церкви та хода! /Дорос і до благочинного їздив, так що ж: приїхали три священники, погуляли в отцем Лонгином у триньку, обгуляли його сот на п'ять та й поїхали/. З того ж то часу Дорошиха й обминає десятою вулицею храм Божий.

Привіталися.

-А знаєш, чого прийшов?

-Скажете...

-Порожньо, хоч вовком виї! - Прошепотів Дорос, показуючи на груди. - Не маю радості! Не можу хити на налігачі! Піду, думаю, до Остапа, хоч поговоримо та посумуємо разом. Як той поет казав:

"Гей, хто на сум благородний багатий,
Сходьтеся мовчки до вбогої хати"...

Посиділи, поговорили, посумували разом.

-А що, кажу, як би ви, Гордію Зіновичу, та до Ткача пішли до Івана, та навчили його, як дати собі раду в церковних справах?

І розкавав йому про свою розмову з кумом.

-І собі, кажу, радість знайдете, коли пощастить гунявого позбутись, а взяти свого, який хоч знатиме, що то значить Слово, і людям добро зробите.

Поглянув на мене та й каже матері:

-А Остап у батька вдався! Дивлюсь я на нього, дивлюсь... Авжеж, що так! Я давно кажу: багато в житті радості, та тільки треба вміти шукати радість... Авжеж! Почимчикую ж я, справді, до Ткача до Івана...

Ще посиділи, поговорили. Дорос підбадьоривсь і почав голосно мріяти про прийдешнє, коли в нашії станиці правитиметься по-нашому.

-А мо'ї я, сину, старістю? - Звернулася до мене мати, коли Дорос пішов. - Ось піду я до ораторки, вона така беручка й завзята!

-Як мама хочуть. - Кажу їй.

Припала до мене й промовила крізь слізи:

~ сину, сину. Та коли в того був якийсь...

чав би гунявий!

.....

VI

"ГАРНІЗУВАЛИСЯ".

-Не йдеш, сину, з дому по обіді? - Спитала мене мати, краючи хліб.

-А що?

-Була в ораторки... Сьогодні люди зйдуться... Думали, думали, де ж зібратись, а я й кажу: -та в нас!

-А гунявий, кажуть, у свою Росію їде! - Озвався Зінько.

-Іх мовчки, лобатий! "Гунявий"... Так і дам тобі по губах! Ти ще малий, щоб пащекувати... ач який! - Нагримала на Зінька мати.

.....

Прийшли: - "сестриці" - Соломія Жихорова та Донкія Вертаєва, молодиці - Марія Зіміна - "ораторка"; Івга Войтова, Катерина Дроботова й Зінька Вадорожня та ще Гордій Дорощ, кум мій Іван Ткач та городовик Павло Базько - шуряк Ткачів.

Зінько поставив стіл посеред хати.

-Сідайте ж, люде добрі! Сідайте! - Запросила гостей мати. - А хто біля столу не поміститься - можна й на канапеї!

Розмістились. Жінота круг столу посідала, на канапеї Ткач та Дорощ, а я з Павлом примостилися на скрині.

-Годилося б, значить, нам обрати голову! - Подав голос Павло Базько.

-А писаря? Що-ж той голова без писаря? Треба ж комусь протокол писати? Чи побалакаємо-побалакаємо... - Загомонила враз жінота.

-Найзручніше головувати Гордійові Зіновичу, бо найстарший між нами! - Вихватився з гомону жіночих голосів милозвучний сопрано Івги Войтової.

Враз замовкли, а Донкія Вертаєва повчачо зауважила:

-Та то ще хто зна, хто з нас старший, бо коли Гордій Зінович тільки лазили, я вже й гусей пасла!

-Та хай хоч і з жінок яка головує, все одно ні-до-чого! - Збаса озвався Ткач. - Хіба ж із наших людьми що зробить? Та ще без перитранілівору

нарипався той пришепелкуватий Терешко Таран: - "Ти що-ж це, каже, знову пошився в шалапути?" - "Як?" - "Та чув, каже, чув, як ти на бабюшку накочувався! А ти, каже, думав своєю головою, що хоч він і руський, а має благодать? Мало вміти по-нашому варякати, треба, щоб і благодать була!" - "Сам ти, кажу, чорти-батька-зна-що варякаєш! Яка ж то в греця благодать у гунявого, коли він тільки про халтурі й думас?" - "Так нехай хоч і Марія головує!"

- Просимо! - вигукнули всі, крім Вертаєвої.

Обібрали на голову Марію Зімину, а на писаря-Івгу Войтову.

Зінко приніс папір та каламар.

"Ораторка" підвелася, смикнула наперед хустину, що все їй на потилицю зсовувалась, і промовила:

- Громадяни й громадянки! Комунисти кажуть, що Бог-вигівки, а священники забивають нам памороки... Коли казати правду, гунявий так запоморочив людям голови, що де-хто вже думає, що як поцілує священника в руку та дасть йому який книш, то й заробить царство... А ще комунисти кажуть, що церкву треба повернути на клуб чи на театр...

- Свят-свят-свят! - Прошопотіла Докія Вертаєва, перехрестившись.

- А як на мене, - казала далі Зіміна, - не слухаймо більшовиків, а проженім гунявого та настановім свого, що і правитиме по-нашому й повчатиме, як нам жити по-християнському... Як на мене, треба ще й церкву одвоювати... Так-так, одвоювати, бо церкву нам ніхто не дасть, не думайте! Свою школу ми вже маємо, школу одвоювали, зубами вирвали, подбаймо ж, щоб у нашій станиці була ще й своя церква... А там пробачимо!.. Порадьмося ж гуртом, як нам це зробити... Хто в цій справі хоче що сказати?

- А хоч і я! - озвався Ткач.

- Слово Ткачеві! - промовила Зіміна, сідаючи. А сівши додала: - Так кажи ж, Іване!

Ткач підвівся й пробубонів своїм баскром:

- Довго балакати не буду, бо не оратор...

Кашлянув, уставився на Вертаєву і продовжив:

- Та прогнати, взяла б його бенеря! З хрта, идолову душу, прогнати, бо з церкви його вижени, він тоді й піде з хати до хати під'юхувати таких, як той прищюцькуватий Терешко... Знаємо їхнього брата! Та й що жалібного в тім "паки й паки"? Колись один кабан... старі люди це розказують...

-так ніколи той чабан не був у церкві... еге... а якось у неділю прибивсь у станицю... Дивиться-люди йдуть... багато людей іде... Він за ними, він за ними, дума, -якесь, видно, диво, -та так і втрапив у церкву... -"А що ж ти там бачив?" -Питають його люди, коли випустили з церкви. А він і каже...
Примовк і звернувся до Дороша:

-Та чого ви смикаєте, Гордію Зіновичу? Полу ж обірте!

-Та цього ж не можна! Грішка! -Промопотів Дорош.

-Авжеж цього казати не можна! -Зауважила Докія Вертаєва.

-А чого вже вам? -Накинувся Ткач на Вертаєву. -Щож я все казав би, чи що? Та я хотів тільки про "паки й паки"! Як на мене, прогнати гунявого к бісовому батькові та й більше нічого. Я скінчив...

Сів і пробубонів: -Та я б його, бісову личину, не тільки з юрта, а аж за Манич вирядив! -А поглянувши на Вертаєву, додав: -а оратора перепиняти -не хворштейно, скажу я вам, хоч ви й старші!

-Тьотю! -Звернулася Зіміна до Жихорової. -Кажіть тепер ви! Чувте?

-Чую, чую! Так, так... хотіла й я... -Почала говорити Жихорова, підводячись. -Тільки я вже, мабуть, не навстоячки, а навсидячки, бо в мене щось у кульші...

Сіла й витерла губи біленькою хусточкою.

-Еге... -Говорила сидячи. -Кажуть, жінки люблять халібне...

-Щеб! -Вихватилася Докія Вертаєва.

-Та ніхто в світі -казала далі Жихорова -так до серця не промовить, як свій священник... Так, так...

-Авжеж не як! -Знову не вчїтіла Докія Вертаєва.

Жихорова скинула очима на Вертаєву, поглянула на Зімину і, знизавши плечима, продовжувала:

-Коли був у нас Джуренко вчитель... Боже, Боже! Та як читав, було, "Наймичку"... А як би ж то та свій священник! Еге... А гунявий... та він же ні-до-чого, прости Господи! Мій старий на що вже богобоязний, відколи понеділкує та й підтитарим же був, а й він кбже: -"Та нога моя не буде в церкві! Хіба це -каже-піп у нас? різниця це, а не піп!" Еге... Так резолюція моя така: геть, прости, Господи! Еге, геть! Кажу...

Витерла, як Джуренко
Та коли буде така, як Джуренко

чого ж... -Поза-чергою промовила Докія Вертаєва, позирнувши на Ткача.

Всі висловились. Ніхто й пів-слова не промовив в оборону "гунявого". А останнім говорив Дорош. Він сказав:

-Не маленькі ж, слава Богу, розуміємо, що нам треба вже мати й свою церкву... Та не кинемося ж із рогаками за барбаром!... Отже виберім церковний комітет, а комітет уже й...

-Так це, значить, гарнізуємось? -Перепинив Дороша Ткач. -Ну, це-так, це я розумію!...

Обібрали комітет, у склад якого ввійшли: Марія Зіміна, Соломія Жихорова та Докія Вертаєва. А комітетові загадали скликати на Маковія віруючих, щоб обговорити питання про втворення в нашій ста-ниці своєї церкви. Так і в протокол записала Івга Войтова.

-А ти ж, куме, казав, що жінки і такі й сякі, а, бачиш, самі собі дають раду! -Кажу Ткачеві, коли він ішов додому.

-Проженуть! Тепер проженуть! Важко було їх гарнізувати, а тепер вони шелесту нароблять! -Відповів він прощаючись.

VII

ДАЛИ РАДУ.

Морщив постолои Зінькові, Двері рип і несподі-вано ввійшла Марія Зіміна.

-А матері, видно, нема дома, бо й сінешні двері роззявлені! -Сказала, повівши очима по хаті, ніби шукаючи ще якого непорядку.

Зінько відсунув книгу, яку читав, і схвативсь.

-Уже зачинила... сиди! А де ж мати?

-Пішла-кажу-до Калістрата... ось-ось, як не видно, вернеться.

Привіталася й сіла. Достала листа й показала пальцем на сторінку.

-Читай! Тут читай... Від Михайла... Не там, а ось стутечки!

Читаю рядки, на які вказала Марія: -"...А на Сибірі людеї наших дуже багато: харьківці, кийвці

Украї
католицька
херсонь
постави

ні дарі роздавали землю панам, а наші люди аж сюди, бац, переселялись... Старі ще й досі тужать за рідним краєм, а хто вмірає, тому в труну кладуть грудочку землі, що колись була привезена з дому... А з нашими школами тут ще гірше, ніж на Кубані. У нас там наших шкіл, як кіт наплакав, а тут ні одної. Питав, чом не заводять навчання по школах по - нашому, так кажуть, що комуністи не дозволяють, примушують, кажуть, учити дітей по-руському. Отакий новий режим! Точнісінько, як і за царя бул... Книжки, що прислано з станиці, я роздав, - зраділи люди хіба ж так, - а за ті книжки знесли п'ятнадцять рублів, та й ще скинулись, і ми виписали в Києва на двадцять п'ять рублів... А чого це Остап Галат замовк? Побачиш його, так добре вибандіруй"...

-Напишу... -Кажу Марії, віддаючи листа.
Зітхнула.

-Лишенько моє! Якось шкереберть пішло наше хиття з Михайлом... То служба, то війна, а тепер запроторили... Щасливі ті, в кого хоч діти!

Знову зітхнула й дала раду хустині, що все на потилицю їй зсовувалась. /У Марії волосся того, - на трьох би молодичь вистачило!/
Та ось і мати на поріг...

.....
Марія й каже:

-У неділю до церкви. Комітет загадує... Чи добра ми зробили, чи не добре, а гунявому дали раду. Розкажу ж, як було. Приходить "дід" Бахан... Приходить і каже: -"Просили батюшка вас, Соломію Жихорову та Докію Вертаєву". -Що таке? На-що це ми йому вдалися? -Та пішли... Приходимо...

-Покликав-каже-вас ось на що...

А тут і матушка ввійшла і діти вбігли.

-Я-каже-прочув, що ви збунтували людей, хочете мене прогнати, а настановити самосвята, що правитиме вам по-малоросійському...

Я не замовчала...

-Не "самосвята"-кажу-ми настановимо, а священика нашої української православної автокефальної церкви! Як-що наш священик не московському патріархові, а киевському митрополитові підлягатиме, то це це не значить, що він самосвят! -Так йому й одрізала. -Та й правитиме-кажу- він не "помалоросійському" а по-нашому по-українськи -

ському...

-Хай-каже-й по-українському... Тепер сам "бес" нічого не второпає. До революції ви всі були раби Божі-руські!

-Спокон-віку, кажу, козаки були не руськими, а українцями, тільки багато з нас про це не знало. Царі, пани та священники забили були людям памороки та світ сонця заступили...

А тут і "матушка" до "батюшки": -Ти, отче, Якове, коли вже говориш, так думай, що говориш! Він тоді й каже:

-Про-мене... Як хочете, так і називайтеся, тільки мене не руйте, бо куди ж я подінусь? Чи ви-каже-хочете, щоб мої діти босими ходили? Та й їх уже нікуди не потягнеш... Маруся охохлачи-лась...

Та тільки це сказав, а матушка його сіп!-Та думай же, отче Якове, що говориш!-А хлопчик і собі: -А чом же ти, папа, не пустив нас до української школи, га?

Тупнів він на хлопця та до нас: -Мене не халіте, на дітей згляньтеся!

А матушка: -Заспокойте мою душу!Щож я своїх дітей повезу в ту Росію, чи що? Та я й сама там зроду не була! Я-з Сіська... та й не руська я, сестри, а українка!

А дівчина в сліози! А хлопчик до дівчини: -Ти, Марусе, не плач, підемо ми до "діда" до Бахана хити... -Матушка тоді як не затужить! Дивлюся й Докія чмихає...

А Соломія до мене: -порадьмося!

Вийшли ми з хати... І чи добре зробили, чи не добре, хай люди скажуть...Порадившись ми сказали гунявому, що його не проганятимемо, тільки щоб шанувався та з людей не так дер. Забожився, що братиме по совісті... Так отаке!

Марія поглянула на матір і чекала, що вона скаже. Мати зітхнула й тихо промовила: -У владики-два язики: одним Бога хвалить, другим людей дурить. Совість у нього циганська, та діти ж, справді!

-Так треба йти до церкви! -Нагадала Марія. -Бо люди вже й ремствують...-Загадали-кажуть не ходити, а самі й руки поскладали... Казали-у Києв, у Києв по священника, -та тільки побала-

Марія ще трохи посиділа й пішла.

-Оце-"дали раду"!-Ні до кого не звертаючись, промовив Зінько.-А коли б руські вчителі догадалися були та сказали: -"у нас діти",- то це б ми не мали й своєї школи? Це-"дали раду"!

Крутнув головою й підсунув до себе книжку. А мати стояла серед хати й дивилася то на Зінька, то на мене.

VIII

БУВАЄ ГІРШЕ.

Поночіло. Спинив коло воріт і вже націлився скакнути з воза,чуж-рипнуло.

-Ти,Зінько?

-Ні,це-я...

-А чого ж це ви,мамо?

Але ворота вже одчинені,і я в'їхав у двір.

-А я це виглядала... Зінько наш,сину...

-Що-питаю-сталося?

-Та сталося... хлопці дали кладі! Оце зробили йому примочку. Розпрягай же швидче. І Можній у нас...

Взяла з воза кавун та дві качанки й пішла в хату. Я швиденько-швиденько... упорався й біху...

Переступивши поріг,лежить-бачу-Зінько на канапеї з закушканюю головою.

Привітався. Зінько скрививсь,а Можній каже:

-Стою собі коло хвіртки. Стою й стою... Якраз,як череді йти... Коли біжать... Четверо було їх розбишак!-а ваш їм назустріч... Вони вашого зачепили,а він і огризнувся. Коли це один як не вдарить,а ваш одбиватися: одному зацідив навідлі,другому ногу підставив,а він биркиць! третьому як не садикне в бік із лівої,так той аж присів... Коли це четвертий як не огріє вашого ломаком по голові! Дивлюся-точиться ваш-точиться... Я з двору... Вони навікача,а ваш лежить,ойкає... До нього й пізнав... та це й провів... Чисто тобі пробиголови!...Німиї Титко саме йшов,погнався за шибениками...

-То-комсомольці! -Озався Зінько.

-Волить? -Питаю.

-Та вже полегшало... а дхмілі добре гули! Сказав і скривився від болю.

-А чого ж вони напались?

-Ні з того-ні з сього! Я йшов... а один:
-"Купи "Безбожника"! -Дурний-кажу-під хрестив
того, хто цю газету друкував, а ви, дурні, її чита-
єте!" -Тоді один мене лусь!

-Та це ще нічого! -Каже Можній. -Ну, гуля на-
біжить... Буває гірше! Он як Коваленкового Пет-
ра потовкли, -водою одливали... Тех собі йшов, а
такі ж "коньсомольці":-"А ти в Бога віруєш?"-
-"А як же"-каже... А вони й насіли...

Пожурились втрюх, сидячи коло Зінька...

С.Г.

ЩО РОБИТЬСЯ ДОМА.

I

Минулої осені найбільше турбот совітській
владі завдала хлібозаготівля. Але що Москва не
робила, яких заходів не вживала, щоб добитися ви-
конання плану /і карала і премії-крамом та ра-
діоприймачами-обіцяла; крам навіть де-кому роз-
давала по 2 метри на родину/-нічого з того не
виходило. На I грудня на Півн.Кавказі було ви-
конано лише 65 % річного плану. А найбільше за-
винила Кубань. Цікаво, що населення здавало вла-
ді тільки те, що йому менше потрібне, і свідомо
ковало цінний, потрібний йому хліб. Так, напри-
клад, на I.XI. суржі було здано 79 % річного пла-
ну, а пшениці-62 %. Соняшника-49 %. Не давали
хліба не тільки "глитаї", а й середняки й бід-
няки. Тільки в одній ст.Медведівській було від-
дано під суд за невиконання контрактації 2 гли-
таїв, 5 середняків і 7 бідняків. Та не здавали
лише одноособові господарі, а й колгоспи /на
15.XI. перші здали 70 %, другі-75 %/. Та навіть
совхози не цілком виконали те, що припало на їх
долю-всього 93 %.

Не зібрано всього й сільсько-господарського
податку - 88.1 %.

Погано і з сівбою. На 15.XI. засів не переви-
щував 85 % плану. В Куб.Округу залишилося на
15.X. незасіяних 125.000 гект., в Армавір.-85.000,
в таї копєвкєт = 38.000.

Не хочуть кубанці і грішми підпирати Москву. Позику індустріалізації на 25.Х.Куб.Округа розписала тільки 50.5 % призначеної їй суми, Армавірська-44.5 %, Майкопська-62.5 %.

II

На цілий південно-східний край - на Донщину, Кубанщину, Терщину і Ставропольщину, де живе більше 6 мільйонів українців, московська влада дозволила видавати тільки одну-однісіньку невеличку газетку українською мовою - "Червону Газету". Виходить вона двічі на тиждень і навіть своїм зовнішнім виглядом свідчить про те, як "широ" Москва ставиться до потреб українського народу, що залишився в межах РСФСР. Але не тільки зовнішнім виглядом. І зміст її дуже показний. Кожне число - це скарга на "сильних світу цього".

Варто лише прочитати наголовки статей, що присвячені українзації. Ось вони: "3 українзаціїю не гаразд" / "Черв. Газ." - ч. 65 від 23.Х.29./, "Полтавська спить" / там же/, "Не дбають" / там же/. "Немає підручників" / там же/, "Вимагаємо уваги до українзації" / ч. 54 від 12.ІХ.29./, "Українізація посувається мляво" / там же/, "Як мокро горить" / там же/, "Коли ж будуть українські книжки?" / ч. 55 від 18.ІХ.29./, "Хиби в справі українзації треба усунути" / ч. 57/, "Українізація на папері" / там же/, "Пошта не визнає українзації" / там же/, "Українізація в краї і бюрократичне перекручування" / ч. 60 від 2.Х.29./, "Покласти край перекручуванню і бюрократизму в українзації" / ч. 63 від 16.Х.29./, "Краї ВНО до українзації ставиться по бюрократичному" / там же/.

Взято лише випадкові числа газети. Вже самі наголовки статей говорять, що, дійсно, з українзаціїю не гаразд.

Не має, як бачимо, книжок і підручників. Так, Воронцовсько-Миколаєвський район скаржиться: "Почався шкільний рік, а учні сидять без книжок" / ч. 65/. У станиці Новомишастівській в кооперативній книгарні немає українських книжок, хоч за три місяця руських книжок продано лише на 16 карб., а філія Держав. Видавництва України вторгувала за цей час українськими книжками на 40 карб. (ч. 53) Станиця Корчовська Крп.

ком кричить, щоб дали українську літературу до бібліотеки /ч.55/. "До кооперативної крамниці ст. Дінської хлібороби ходять щодня й питають: "Коли ж будуть українські книжки?" /ч.56/.

Немає вчителів або вчительки русотяпи. У станиці Єлизаветинській вчителька така, що не розуміє слова "годинник" /ч.65/. У ст. Приморсько-Ахтирській-65 % українців, але була одна українська група в школі і та переведена заходами завідувача на руську мову /ч.53/. Інспектор Наросвіти Краснодарського району Ніжегородцев глузує з українізації, вимагаючи від українських учителів говорити виключно російською мовою /ч.54/. В Староминській школі ім. письменника Франка новий завідувач питає: "а хто вона, ця Франка?" /ч.56/. В станиці Новомішастівській діти вимагають українізації школи, але вона не переведена /ч.57/. В станиці Стеблівській цураються української мови-вчителі, хатач, комсомол. Є семирічка, але українізовано лише першу групу /ч.58/. В краснодарських школах батьки забирають дітей, бо завідувач переходить на навчання російською мовою.

А як же ставиться "начальство"? В Марянській станиці станрада організувала гурток по вивченню української мови. Але з розпорядження предвиконкома українізацію було припинено /ч.65/. Відповідальні робітники ставляться вороже до українізації, бо не хочеться кидати посади /ч.54/. Відповідальні робітники ст. Анастасієвської, коли їм нагадують про українізацію, відповідають: "не портіть настроєнія" /ч.57/. Секретарь партячейки ст. Новомішастівської каже в хаті-читальні: "поменше этой українской мови при писанню лозунгов" /ч.57/. В Краснодарі зорганізовані курси робітників по ліквідації неписьменности. Курси українською мовою. Але Інститут підвищення кваліфікації педагогів і крайовий ВНО проявили хапливу бездіяльність. Затримували гроші і взагалі так дбали про ці курси, щоби надалі і курсанти і викладачі не тільки цуралися українських курсів, але й ворогіві своєму заказували /ч.63/.

Зробимо висновки. Українських книжок нема, а на цілий край є лише одна вчительська семінарія /в ст. Полтавській-Педтехникум/. Присилають руських учителів в ці московщини. Державне інформство

комуністи-здебільшого тех москалі-роблять усе, що би затримати пробудження національної свідомости українського народу, бо українізація "псує настрій!" Мають зрештою рацію-українізація може поспувати не тільки настрій, а привести й до гірших наслідків. Бо Москва й панує ж над поневоленими народами до часу, поки народи ці не прокинуться від сну національного.

III

З ЛИСТА З КУВАНІ.

"...Раніше їздили в нашої станиці на заробітки в Сухум то-що, а тепер лаштуються їхати в Московщину, аж у Архангельську губернію, а де-хто на Сибір та на Муганський степ лагодиться переселятися.

Наші з Архангельської губернії пишуть, що там і роботу можна найти, і хліб є, та що й пшеничного чимало і поцінно. "Чого ждати, поки вишлуть, треба самим їхати, не здихати ж"...-Кажуть люди. Диха година! Істи нічого, худобу годувати нічим, вона за безцінь збувається, а найбільше пускається напризволяще й дохне.

Одно слово краї приходять...

.....
А.Коба.

НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ.

Китайсько московський конфлікт несподівано прибрав іншої форми. Війна, як відомо, не була оголошена, але військо московське потроху посувалося наперед, захоплюючи китайську територію, по якій проходить Східно-Китайська залізниця. По дорозі військо нищило оселі мирних мешканців і, між іншим, хутори сибірських виселенців, що за часів революції знайшли притулок на китайській землі. Так було до-центу знищено Трехрічча, де московське військо виявило особливу жорстокість. А тим-часом Нанкінський загально-китайський уряд Чан-Кай-Шека звернувся до держав, що підписали пакт Келого /цей пакт був підписаний у свій час і урядом ССРС/

з протестом проти війни, яку, не оглошуючи, почала Москва. Всі держави, крім Японії, - одні через послів своїх, другі, що не визнали ССРСР /Сполучені Штати, Румунія, Чехословацьчина/, через послів інших держав, пред'явили відповідні ноти наркоміндел'ові Литвинову, вазначивши, що поведінка Москви на Китайському кордоні суперечить пакту Келого. Москва на одні ноти відповіла аж надто гостро, а ноти де-яких держав не побажала навіть прийняти. Таке поступовання Москви пояснюється в першу чергу тим, що Мукденський губернатор Чанг-Сю-Ліан запропонував їй безпосередні переговори. У наслідок цих переговорів військову акцію припинено, а залізницю повернено Москві. Москва зобов'язалась утримуватися від пропаганди в Китаю.

Отже, Москва ніби перемогла. Бо, крім персональних змін у керівництві залізниць, все повертається до старого. Росіяни майже всіх напрямків дуже й дуже радіють. - Досить було двох-трьох руських дивізій - пише Керенський у "Днях" - і престиж Росії на Далекому Сході врятовано. - Але в дійсності справа стоїть не так блискуче. Правда, Китаю поки що тяжко боротися навіть з більшовицькою Росією. Ще й досі в Китаю не настало внутрішнє замирення. Ще й досі центральний Нанкинський уряд веде боротьбу з своїми ж китайськими генералами-бунтівниками, що не хочуть визнавати його влади. І те, що переговори з Москвою почав не центральний китайський уряд, а один із таких генералів /правда, він відкритої боротьби проти Нанкину не веде/ - це є факт важливий і знаменний. Факт цей свідчить про те, що національний уряд Китаю не хоче йти на такий непопулярний акт, як уступлення залізниці Москві. І хоч він і не протестує, бо ще не має сили, проти того, що мукденський правитель договорився з Москвою, але не можна сподіватися, що угода між Москвою та Чанг-Сю-Ліан'ом буде тривалою, і що при інших, більш сприятливих обставинах, китайці знову не спробують забрати собі те, що їм належить по праву.

Москва військовою силою примусила Китай вернути залізницю. Але те, що для досягнення цих суто імперіалістичних цілей більшовики вживають тих же засобів, що й кожна імперіалістична держава, свідчить про те, що всі нарікання Москви на капіталістичні держави, як і на "хитрацьких" аґенти і маґрилу

му", слугать лише для того, щоби прикрити свої власні імперіалістичні, великодержавні цілі. Як бачимо, московські комуністи продовжують політику царської Росії, політику поширення та завойовань. Але в їй ріжниця в успіхах. 30 років тому царський генерал Ліневич за пару місяців був уже в столиці Китаю - Пекині. Вільшовицькому генералові Блюхерові пощастило менше. З великими труднощами він зміг просунути по китайській території лише на пару десятків кілометрів. А де значить, що відпорна сила Китаю збільшується, що Китай уже наважується давати одсіч російським великодержавним зазіханням, а з другого боку це говорить про те, що колишня міць великої Російської держави зменшується, сходить на-нівець...

I. P.-й.

НА ФРОНТІ ВИЗВОЛЕННЯ З МОСКОВСЬКОЇ НЕВОЛІ.

Більшовицька "Правда" - подала /4. XI. 1929./ постанову Центральної Контрольної Комісії, що тицється "антисовітської і антипартійної діяльності членів комуністичної партії - Мухтарова, Мансурова, Фірдевса, Сибасева та Сабірова. Згадані особи обвинувачувались в тому, що вони "склали буржуазний та контр-революційний програм", скерований проти російської комуністичної партії та комінтерна і намірялися скинути диктатуру пролетаріата. Закидалося їм, що вони були в стосунках з таємною контр-революційною організацією, а через неї і з закордонними еміграційними центрами. Усіх їх виключено із партії.

А в російських закордонних часописах повідомлялося, що зазначені особи стояли на чолі туркменського комітета комуністичної партії і організовували пан-ісламицький рух в Ізбекстані, Казакстані, Туркменстані та Таджикистані. Що на чолі цього руху ніби стояв Султан-Галієв, виключений із комуністичної партії в 1923 р. Що в Середній

Азії існує "пантюркська партія", і що організатори партії підготовляють утворення об'єднаної Туранської республіки незалежної від Москви.

Чи відповідає дійсності все те, що пишуть про згаданих осіб більшовицькі й небільшовицькі російські газети - ми не знаємо. Можливо, що більшовики все це вигадали. Бо не раз і не два вони, щоб позбутися тих чи інших осіб, що їм здавалися шкідливими, обвинувачували їх у різних провинах і тяжко карали. Але ми знаємо, що в російській Середньо-азійській колонії дійсно розпочався антисовіцький та антимосковський народний рух, і що цей рух набрав такої сили, що навіть захопив і деякого з учорашніх прихильників Москви, які були остільки наївними, що повірили в доброзичливе відношення московських комуністів до народів, поневолених царською Росією.

Дійсність у Російській Середньо-Азійській колонії виглядає цілком не так, як її освітлює "Правда". Там справа полягає не в тім, що той чи інший комуніст чи цілий туркменський комітет інакше, ніж належить, тлумачить "завети Ільіча" чи той чи інший артикул програму російської комуністичної партії. Ні. Життя примусило "іногородців" Середньої Азії проголосити гасло "Геть з Москвою! Хай живе вільна, незалежна Туранська держава!" Так, там спостерігається не якесь збочення вправо чи вліво гурта комуністів, а визвольний рух народів поневолених московськими імперіалістами.

Визвольний народний рух за Каспієм ми можемо тільки вітати. І по міркуваннях принципових і тому, що по собі знаємо, як тяжко в московському ярмі ходити. А ще й через те, що рух цей допоможе й нам з ярма випрягтися: під час боротьби за волю Кубанського Краю у нас буде підтримка не тільки ліворуч /Україна/ та з півдня /Кавказ/, а й праворуч із-за Каспію.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Е. Ремарк: "На західньому фронті без змін". Роман. Рік видання 1929.

Книжка вийшла в німецькій мові й несподіваю для автора вкрила його славою. Так що авторові, як він сам каже, стало аж ніяково від загального та ніби, на його думку, незаслуженого ним признання.

Про Ремарка по газетах писалось, як про найдостойнішого кандидата на премію Нобеля, бо ж його твір для засудження війни й замирення людства уже зробив і зробить значно більше, ніж усі "паціфісти" своїми безконечними балачками за 10 років після Версаля в Лізі Націй, Льокарно то-що.

Чеські переклади вже давно вичерпані і в третім виданні, хоч серед війська книжка більше ніж не радиться.

В Італії Дуче вписав її до своєї енцикліки заборонених книг. Причини ніби ті, що вона залякує людей страхіттями війни та своєю тенденційністю обнижує "оборонездатність" нації.

На зацікавлення українського загалу твором Ремарка після такого його розголосу в світі, закружляли, можливо безпідставні, хоч і дуже характерні для українців, чутки, що українські видавництва не збираються видавати українського перекладу, бо для українців, що не мають своєї державности, "така лектура, мовляв, ще не на часі".

Коли пишуться ці рядки, цей твір появился вже і в українському перекладі.

Українці мусять його прочитати як найскорше. Воякі відсвіжать свої переживання з часів війни. Автор описує події без перебільшення, без особливої якої б не було тенденції. І сам він зазначає /чеський переклад/: "пишу не для оскарження війни і не для вихвалювання її, а лише, щоб нагадати про покоління, що було знищене війною, хоч би де-хто з нього й уник гранат".

Він зовсім не підкреслює героїства чи жертвенности цього покоління, не вимагає від людства якоїсь особливої пошани чи жалю до нього.

ГОГО ТВІР НЕ МАЄ НА МЕТІ Є ЗАБІГАТИ ПЛАКІТИ

показати, як уяви

цього

не розбитим шкертям

тися на представників його, як на героїв. Він тільки день-у-день списує те, що він і його товариші найближчі робили та пережили на фронті. Ремарків твір-спокійне, безпосереднє оповідання скромного вояка з фронту про фронтову правду.

Є у нього сторінки і про життя дома в трьохтижневій відпустці. Тут він виводить німецьке запілля, напруження цілого німецького народу та його державної системи в боротьбі майже проти цілого світу. І стає видно, що й Німеччина, ця найбільше підготовлена до війни країна, все ж не належно розуміла свій фронт, і те, що сила фронту виростає і тримається на невсипуцій дбайливості й самовідреченні запілля: "все для фронту". І в Німеччині скаржиться на запілля цей зразковий і невибагливий Ремарків вояка. Він дома /у відпустці/. Йому гарно й спокійно, він любить усе, що його оточує, але... "тільки з людьми ніяк не можу знайти загальних точок дотику". "Домашні політики і стратеги" не розуміють, чому фронт не "покине своєї позиційної війни і не йде на пролом та не переб'є там ту публіку /антанту/. Бо тоді настав би мир" і т.д. З пояснень вояка, що зробити це не легко, вони глузують.

Отже, Ремарк показує, чого ще бракувало у німців для перемоги і то після належного виховання німецького народу. У фронті й запілля /громадянства/ не було точок дотику. Нехай це-перебільшення й суб'єктивізм вояка з фронту. Нехай ґрунтовне дослідження тому заперечить на 75 %. Але й решта 25 % не зменшує важливості цієї проблеми, найменше ігнорування якою карається катастрофою.

І тому, хоч би вже тепер і спокійно подумали б собі і один одному сказали б одверто - український фронт і українське запілля: на скільки % вони дбали одне за одного в минулому, і як саме треба буде дбати в майбутньому.

Хаджі-Мурат Мугуєв. "І на східньому фронті без змін". Роман. Берлін. 1929.

Наголос цього заголовку на "і" показує, що автор-верховинець Кавказу, прочитавши Ремарка й побачивши, як уважливо й тепло зустріла його твір світова опінія, врахав своїм обов'язком

Кавказько
і на східнім
перемисленні
З малювати

турецьким фронті. На нашу думку, в цьому йому по-
тадало чи не більше, ніж Ремаркові.

Для українського читача, у всякім разі, цей
твір ближчий, зрозуміліший. Може тому, що автор
описує рейд у запілля Турецького фронту кінноти
2-ої сотні Уманського полку з кубанців-чорномор-
ців.

Автор - не українець, але те, що добра трети-
на книжки /170 сторінок/ написана українською
мовою, свідчить, що він був змушений так писати,
щоб повніше відбити життя сотні, яка складалася
виключно з українців-кубанських козаків.

Одно це вже зобов'язує кожного українця
ознайомитися з цією книжкою, а українські видав-
ництва подати її читачам в українському перекла-
ді.

Твір цей цікавий і з погляду психології мас
/не лише військових/ і з погляду психології їх
провідника. Тут не так напружений момент фізич-
ного нищення, не така приголомшуючо-розчавлююча
техніка війни-фронту, але напруження духовне, на-
пруження особливо того, хто веде, в данім разі
старшина, таке непомірне, що важко сказати, кому
тяжче на війні, або на яким власне фронті гірше -
чи на західнім, з його бетоновими шанцями й сот-
нями пудів заліза з гранат на квадратний метр,
з його пеклом бомбардування, де мало що залиша-
ється для ініціативи окремої людини, де над усім
всевладно панує техніка нищення, де люде просува-
ються або відсуваються тільки на метри, чи на
східнім - з його виснажуючо-безмежними простор-
ами, ворожістю природи й людей до учасників рей-
ду, де провідник чинить не по стислому наказові,
а в межах широкої директиви, що збільшує його
відповідальність за підлеглих.

І з цього боку тягарі західнього фронту-Ре-
марк-зрозумілі для кожного вояка, бо вони біоло-
гічно-примітивні. Тягарі східнього фронту- Хад-
жі-Мурат Мугуев- зрозуміліші для свідомішого во-
яка і, вповні-для провідника.

Тип осавула Гамалія, тип керівника-виконавця
завдання, просто таки ідеальний. Правда, він вів
кубанських козаків в ім'я Великої Росії, чи ско-
ріше, як з роману видно, з наказу Великої Брита-
нії. Його підготовка до рейду промова перед не-

фронті не може зорієнтовані
турецький фронті
через
керуємом

ти по глибині свідомости ціли з характером і змістом слова в таких випадках суто-національних полководців, але ж то Гамалій дореволюційний. Тепер і на майбутнє Гамалій /як тип/ на Наддніпрянщині чи на Кубанщині стоятиме вище в цім відношенню без особливих намагань, але з боку характеру, настирливости в осягненні ціли й виконанню директив є чому навчитися у цього дореволюційного кубанського осавула Гамалія.

Як-що Ремарк підкреслює значіння техніки, матерії при однаковости духа у противників, то Хаджі-Мурат Мугузев звертає увагу на переважаюче значіння в кінечному підрахункові все-таки духа. Це тема нескінчених дискусій військових мислителів усіх часів і народів.

Висновки для нас по Ремаркові: дбати за належне технічне озброєння сил своєї держави, не відставати від досягнень часу в цім відношенню. По Хаджі-Мурат Мугузеву: в першу чергу усвідомлювати національно людський матеріал і виробляти х а р а к т е р и.

Обидва ці твори викликають цілу гаму думок, вражінь, спогадів. Змушують передумувати, висновувати. Ми звернули увагу лише на те, що вважали головнішим, маючи на думці заохотити українських читачів, учасників воєн, спробувати після прочитання цих двох творів самим написати щось подібного до них. Ці романи говорять, між іншим, про те, до якої височини героїзму, витривалости, офірности Ватківщині, народові, своїй державі піднеслися в особах діючих в обох цих романах ті народи чи держави-учасниці світової війни, до яких причисляють себе автори.

А український народ і в світову війну / правда, як безіменний, підневільний учасник/ і в свою війну визвольну так показав стільки, недосяжних високостей свого духа і стільки перетерпів і то не поза "межами болю", а реально, дошкульно, що заслужував би, щоб і його введено було перед світом *подібним романом перекладеним на сві-*

ТОВА МОВІ І ТИМ ЧОГО І ЧОГО ЗМІТАННЯ ЗБЕ-

личити.

Чимало вже було спроб це зробити, але досягнути достойного звеличання української визвольної боротьби ще не пощастило. Треба пробувати ще й ще.

Успіх зазначених творів з одного боку, а з другого - героїзм і терпіння Армії на Наддніпрянщині й Кубанщині та нечувано - трагічний кінець боротьби за волю, мусять до цього безперестанно спонукувати учасників нашої визвольної епопеї.

В.Ш.

-----o-----

З М І С Т.

Г.Ганько. На шляху до катастрофи.	Ст. I
Є.О-ко. Самоозначення аж до... виселення.	" 6
Ю.Леглеч. Арешти на Україні.	" 7
Саврадим. У нашій станиці.	" 12
С.Г. Що робиться дома.	" 28
А.Коба. На Далекому Сході.	" 31
І.Р-й. На фронті визволення з московської неволі.	" 33
Бібліографія.	" 35

-----o-----

.....
Літографія Ярковського,
Редагує колегія.
Прага, Бчна вул. 24.
.....